

Analyzing the Concepts, Works, and Understanding of Simmel in Iran

Ali Yaghoobi
Choobari *

Associate Professor, Department of Social Sciences,
Faculty of Literature and Humanities, University of
Guilan, Rasht, Iran

Abstract

The main objective of this study is to examine the concepts, translations, and Simmelian reception in Iran. According to the findings, during the first period—coinciding with the establishment of the University of Tehran and the discipline of sociology—Simmel's thought was not only overlooked in Iran but also lacked a serious position in Western contexts. In the second period, with the founding of the Institute for Social Research in 1958, Simmel occupied a marginal place within the dominant currents of Iranian sociology—namely, positivists and leftists—and a blurred image of him emerged in the academic sphere. The third period was marked by resistance against sociology in Iran, with the discipline primarily addressing the disadvantaged social classes, while no substantial difference from the preceding stage was observed. In the fourth period, during the 1990s, significant domestic and international developments occurred. Post-revolutionary Iranian society transitioned from a revolutionary to a consumer society. Within this context, the concept of lifestyle came to occupy a central position in the humanities and social sciences, and more of Simmel's works and concepts were translated and produced in Iran.

Keywords: Genealogy, Iranian Sociology, Georg Simmel, Simmelian Reception, Historical Discontinuity.

* Corresponding Author: A.yaghoobi@guilan.ac.ir

How to Cite: Yaghoobi Choobari, A. (2025). Analyzing the Concepts, Works, and Understanding of Simmel in Iran, *Quarterly Journal of Social sciences*, 31(107), 167-201. DOI: 10.22054/qjss.2025.81231.2815

Extended Abstract

Introduction

Simmel's ideas were accompanied by a negative narrative at the beginning of the early formation of sociology. In the 20th century, a positive narrative of Simmel's ideas gradually emerged among sociologists such as Parsons, Merton, Goffman, and Mead, especially in America. With the spread of postmodern ideas in the second half of the twentieth century, the journey of Simmel's concepts in the world and various scientific fields was facilitated. In the West, or the society of origin, Simmel's ideas have been developed and expanded in connection with various perspectives and schools such as evolution (Spencer), contradiction, the Chicago School, and postmodernism. In Iran, this connection has also taken place differently. To understand Simmel's ideas in Iran, it is necessary to examine them genealogically, concretely, contextually, and in the framework of dispersions and ruptures. Regarding the importance of the research, it can be said that this research aims to make Simmel's thought visible in different historical periods in Iran. Understanding and interpreting the journey of Simmel's concepts and theories in Iran familiarizes us with the type of sociology appropriate to the social structure and its actors.

Literature Review

A review of previous studies indicates that Simmelian scholars can be categorized into two groups: the first comprises those who have referred to Simmel in their discussions, and the second includes researchers who have been influenced by Simmel and, in a sense, engage with his ideas. Most of these studies have descriptively examined Georg Simmel's work in Iran, highlighting some of his key concepts—such as money, religion, the stranger, the metropolis, the life of the mind, fashion, conflict, the bridge, the door, and others—and interpreting them in accordance with the Iranian social context. Drawing on previous research, this article adopts a genealogical and historical approach to examine Simmelian concepts in connection with the ideas of other Western thinkers.

Research Methodology

The research method in this study is Foucault's genealogy. The aim of the research is to trace the historical development of Simmel's thought in Iran. Unlike traditional historiography, historical ruptures are

studied in the form of discursive formations of Simmel's understanding in Iran.

Results

Based on the findings of the research, the understanding of Georg Simmel in Iran differs across various periods.

- First Period: Coinciding with the establishment of Tehran University and the field of sociology, not only was Simmel not taken seriously in Iran, but he was also not significantly recognized in Western societies.
- Second Period: With the establishment of the Institute of Social Studies and Research in 1958, Georg Simmel was not favored by Iranian positivists and leftists of that period, and he remained on the fringes of sociological discourse, forming a vague image.
- Third Period: Resistance against sociology took shape in Iran, and the main audience was the deprived classes of society. Compared to the previous period, there was no significant difference.
- Fourth Period (2010s–Present): Important events occurred in the domestic and international arenas. The post-revolutionary society transitioned from a revolutionary society to a consumer society, and a new middle class was formed. More of Simmel's concepts and works were translated and authored in Iran.

Conclusion

Simmel's understanding of Iran has been influenced by the country's social, political, and cultural conditions. These conditions have shaped the imagination and discourse of Iranian sociologists and researchers. During the period of the founding of sociology and the establishment of Tehran University, the Comte-Durkheimian and later Parsonsian discourses were dominant in Iran. Not only was Simmel not considered in Iran, but he was also not taken seriously in Western societies. In the second period, with the establishment of the Institute for Social Research in 1958, the positivist narrative expanded and spread. Alongside the positivist discourse, the Marxist left discourse also grew significantly in the public sphere. During this period, only some of Simmel's concepts, such as "form" and "content," migrated to Iran and were repeated by most researchers. In the third period, which coincided with the victory of the Islamic Revolution and lasted until the late 1980s, a discourse of revolutionism and attention to the deprived and inferior classes of society emerged. Simmel's discourse

remained peripheral, but some of his concepts, such as power and domination—which had Marxist connotations—gained traction in Iran. In the fourth period, during the 1990s, significant events and developments took place in the domestic and international arenas, such as the end of the Iran-Iraq War, the beginning of the reconstruction era, subsequent reforms in Iran, and the decline of Marxist ideologies.

During this period, many cultural and social changes occurred in Iran, such as the formation of nuclear families, shifts in love and intimacy, increased urbanization, the rise of automobile diversity, the leisure-oriented nature of society, and the expansion of large stores. Subsequently, body-related concerns became more widespread, and the concept of consumption emerged as a means of identification and distinction in society. Gradually, a new middle class was formed in Iran. Society became more urban, individualistic, and diverse. The concept of lifestyle became a central theme in humanities and social science studies, leading to increased attention to Simmel in Iran. With the expansion of media groups and virtual networks from the 2010s to the present, the desire for essay writing has grown. Simmel, who was once a renowned essayist, has inspired many writers, researchers, and academic activists in the humanities and social sciences in Iran.

واکاوی مفاهیم، آثار و فهم زیملی در ایران

دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه
گیلان، رشت، ایران

علی یعقوبی چوبری *

چکیده

هدف اصلی این مطالعه بررسی مفاهیم، ترجمه آثار و فهم زیملی در ایران است. بر مبنای یافته‌های تحقیق در دوره اول که مقارن با تأسیس دانشگاه تهران و رشته جامعه‌شناسی است نه تنها زیمل در ایران مورد توجه نبود بلکه در جوامع غربی نیز چندان جایگاهی جدی نداشت. در دوره دوم، با تأسیس مؤسسه تحقیقات اجتماعی در سال ۱۳۳۷، زیمل نزد جریان‌های مسلط جامعه‌شناسی ایران – شامل پوزیتیویست‌ها و چپ‌گرایان – جایگاهی حاشیه‌ای یافت و تصویری مبهم از او در فضای علمی کشور شکل گرفت. در دوره سوم مقاومت علیه جامعه‌شناسی در ایران شکل گرفت و مخاطب اصلی آن طبقات محروم جامعه بود و در مقایسه با دوره قبل تفاوت محسوسی وجود نداشت. در مرحله چهارم و در دهه هفتاد اتفاقات مهمی در عرصه داخلی و بین‌المللی رخ داد. جامعه پساانقلابی گذار از جامعه انقلابی به جامعه مصرفی بود. مفهوم سبک زندگی در کانون اصلی مطالعات علوم انسانی و اجتماعی قرار گرفت و مفاهیم و آثار بیشتری از زیمل در ایران ترجمه و تألیف شدند.

کلیدواژه‌ها: تبارشناسی، جامعه‌شناسی ایران، جورج زیمل، فهم زیملی، گسست تاریخی.

۱. مقدمه

جورج زیمل (۱۸۵۸-۱۹۶۰) فیلسوف و جامعه‌شناس آلمانی فردی متجدد در محیط فرهنگی بسیار فعال بود، اگرچه اغلب همچون بیگانه‌ای که خود بعدها در یکی از درخشان‌ترین آثارش توصیف کرد، احساس غریبی می‌کرد. او که در برلین پایتخت متولد شده بود، به مثابه فردی جهان‌وطن زندگی کرد و از جهان درگذشت (دیلینی، ۱۳۸۷: ۱۶۷). عصر زیمل، دوره تناقضات مدرنیزاسیون بود که توسعه صنعتی، گسترش فزاینده شهرنشینی، رشد طبقه متوسط لیبرال، طبقه کارگر رادیکال و سیطره ارتجاع سیاسی را هم‌زمان در خود جمع کرده بود. همین رخدادهای فردی و جمعی بعدها در اندیشه جامعه‌شناختی‌اش مؤثر افتاد. زیمل یک نویسنده بسیار پرکار بود. او در زندگی بیش از دویست مقاله در انواع مجلات و روزنامه‌ها به چاپ رسانیده بود و مقاله‌های دیگری نیز پس از مرگش منتشر شدند. زیمل پانزده اثر عمده در رشته‌های جامعه‌شناسی علم اخلاق، فلسفه و نقد فرهنگی و پنج تا شش اثر کم‌اهمیت‌تر دیگر نوشت.

او از متفکرانی چون اسپنسر، کانت، هوسرل، وبر، مارکس، هگل، شوپنهاور تأثیر پذیرفت. هریک از شخصیت‌های مزبور در دوره‌های مختلف زندگی زیمل نقش برجسته‌ای داشته‌اند. به‌طور کلی سه مرحله در زندگی فکری زیمل مشاهده می‌شود. در مرحله اول (۱۸۷۹-۱۹۰۰) که با انتشار کتاب «تفکیک اجتماعی» خاتمه می‌یابد، وی تحت تأثیر داروینیسم جدید اسپنسر است و همانند اثبات‌گرایان می‌اندیشد. در مرحله دوم (۱۹۰۱-۱۹۰۸) که با کتابش درباره فلسفه تاریخ شروع می‌شود، از تخیل اثبات‌گرایی فاصله می‌گیرد و به کانت نزدیک می‌شود. سرانجام در مرحله سوم که مربوط به آخرین دهه زندگی‌اش (۱۹۱۸-۱۹۸۰) بر مبنای کتابش «چشم‌انداز زندگی» متأثر از برگسون است (واندنبرگ، ۱۳۸۶: ۱۴).

در مرحله نخست برخی از شیوه‌های استدلال داروینی و اسپنسری را به‌ویژه در نوشته‌های اولیه زیمل می‌توان پیدا کرد. در اندیشه زیمل نیز می‌توان به‌طور پنهان تفکرات و استعاره‌های زیستی را پیدا کرد. وی در کتاب «تفکیک اجتماعی» معتقد است جوامع

نوین تفکیک یافته‌تر از جوامع گذشته‌اند. زیمل همانند اسپنسر این حرکت تکاملی را به‌عنوان نشانه‌ای از پیشرفت انسانی به‌حساب آورده و این پیشرفت را «توسعه رو به بالا» نامید. علاوه بر این، زیمل همانند اسپنسر برای عرضه بحث خود اغلب قیاس اندام‌واره‌ای بکار می‌برد. برای مثال وی در بحث تفکیک اجتماعی تأکید می‌کند که جامعه به‌عنوان یک ارگانیسم پیچیده می‌تواند انرژی را در رابطه با محیط ذخیره کرده و آن را برای انجام وظایف مشکل‌تر و پیچیده‌تر بکار برد (Bigley, 2007:201 & Turner).

همچنین وی استدلال می‌کرد که ازدواج‌هایی که به‌خاطر پول انجام می‌گیرد، به آمیزش‌های وراثتی می‌انجامد که زیست‌شناسی آن را علت تباهی مستقیم و زیان‌بار نژادی تشخیص داده است. زیمل جوان معتقد بود که خوی جنایی موروثی است و حتی علیه ابقای ضعیفانی که ضعفشان را به نسل‌های آینده انتقال می‌دهند، اعتراض کرده بود. هرچند زیمل هرگز به آیین ناب پیشرفت تکاملی باور نداشت، اما وی در این دوره به اعتقاد اسپنسری به تکامل نوع بشر، از مرحله تحلیل رفتن فرد ابتدایی در گروه تا رشد مستقل فرد در جامعه نوین گرویده بود. علاوه بر این، نباید از تأثیر معلم سابقش آدولف باستیان در تقویت اندیشه تکاملی‌اش انکار کرد. به‌زعم باستیان، همه گروه‌های ابتدایی مراحل یکسانی از آگاهی و تحول را به‌گونه‌ای مستقل و خودبخودی پشت سر می‌گذارند. زیمل متأثر از جولیوس لیبرت در خصوص کمال‌پذیری آتی بشر نیز گرویده بود. در این دوره، او حامی اخلاقی، خشونت و گرایش‌های نابودکننده مردم ابتدایی را با تمایلات مشابهی در میان کودکان مقایسه می‌کرد و معتقد بود که درست همچنان که کودکان در فراگرد رشدشان این صفات ناهنجار فائق می‌آیند، نوع بشر نیز یک چنین بی‌سامانی‌های کودکانه را پشت سر خواهد گذاشت (کوزر، ۱۳۷۳: ۲۷۷).

ولی بعدها زیمل از سنت زیستی فاصله گرفت. او برخلاف کنت یا اسپنسر، جامعه را به‌گونه‌ای یک چیز یا ارگانیسم در نظر نمی‌گرفت و نیز آن را برچسبی برای پدیده‌های نمی‌دانست که وجود واقعی ندارد. او در مخالفت با جامعه‌شناسی کلان به جامعه‌شناسی خرد تأکید می‌کرد و از استعاره‌های اتمی به‌جای استعاره‌های زیستی در تبیین آن استفاده

کرده است؛ زیرا جامعه‌شناسی را «علم کنش‌های متقابل اتم‌های جامعه» نامیده است (همان: ۲۴۹).

در مرحله سوم و در اواخر عمر زندگی وی، زیمل به نیچه و برگسون نزدیک می‌شود. ابرمفهوم او در این دوره «زندگی» است. تضاد بین «زندگی بیشتر^۱» و «بیشتر از زندگی^۲» رخ می‌دهد. فرم‌ها و صورت‌ها به مثابه بیشتر از زندگی موجب انسداد و خفگی زندگی می‌شود و زندگی را ناممکن می‌کند (واندنبرگ، ۱۳۸۶: ۱۱۵).

یکی از مباحث مهم نظری سفر مفاهیم است در فرایند این سفر از یک مکان به مکان دیگر و آوردن و جا گذاشتن چیزهایی از مبدأ و برداشتن چیزهایی جدید به مقصد است (کاظمی، ۱۴۰۱ ب: ۲۰). تفسیر کوچ یا سفر مفاهیم بسیار زیملی است. زیمل صورت‌های مختلف روابط اجتماعی را به مثابه پرتره مرزی به تصویر می‌کشد و آن را با استعاره‌های «فاصله‌گذاری»، «غریبه» و «پل و در» تبیین می‌کند. وی در نوشته کوتاهی با عنوان «پل و در» تأکید می‌کند «روابط میان افراد پیوسته صورت‌های گوناگونی به خود می‌گیرد. این روابط، همانند پلی که وصل می‌کند و دری که جدا می‌کند، گرایش‌های متناقضی به انسجام و به پراکندگی (تفرقه) دارند (لالمان، ۱۳۹۴: ۲۰۰). نظریه‌ها و مفاهیم هم در عین فاصله‌گذاری پیوند نیز ایجاد می‌کنند. همچنین در غرب یا جامعه مبدأ اندیشه‌های زیمل در پیوند با دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف از قبیل تکامل (اسپنسر)، تقابل، شیکاگو و پست‌مدرن بسط و گسترش یافته است در ایران نیز این اتصال به شیوه دیگری رقم خورده است (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳۱).

مفاهیم و نظریه‌ها معطوف به قدرت‌اند و به زعم فوکو علوم انسانی مفاهیم و استعاره‌هایش را از زیست‌شناختی، اقتصاد و زبان‌شناسی گرفته است. قرن نوزدهم در علوم انسانی الگوی زیست‌شناسی حاکم بود و استعاره‌های اندامی و زیستی در جامعه‌شناسی تطورگرا محوریت داشت، سپس استعاره‌ها و الگوهای اقتصاد با تأکید بر مفهوم منازعه سیطره یافت و در نهایت استعاره‌ها و الگوهای زبان‌شناسی با تکیه بر مفهوم تعبیر و کشف

1.more life

2.more. than life

معنای نهفته تسلط یافتند (بشیریه، ۱۳۷۶: ۱۹).

ادوارد سعید که خود تحت تأثیر افکار میشل فوکو است معتقد است همانند مردم و مکتب‌های نقد، عقیده‌ها و نظریه‌ها نیز از شخص به شخص از وضعیت به وضعیت و از دوره‌ای به دوران دیگر سفر می‌کنند (Said, 1998: 318). سعید حرکت اندیشه‌ها و نظریه‌ها از مکانی به مکان دیگر را هم یک واقعیت زندگی هم امر مفید در جهت تواناساختن فعالیت‌های فکری می‌داند. این مثالی از کوچ نظریه‌هاست که ممکن است از حوزه مبدأ حرکت کند و در حوزه مقصد بخش‌هایی از آن مورد پذیرش قرار گیرد و بخش‌هایی دیگر در معنایی جدید و در بستری متفاوت استفاده شود. علاوه بر سعید برخی متفکران نیز از مهاجرت مفاهیم تأکید داشته‌اند.

ادگار مورن نیز به کوچ مفاهیم می‌پردازد و معتقد است سفر مفاهیم موجب رفع خفگی و خلاقیت و نوآوری در علم می‌شود. «مفهوم‌ها سفر می‌کنند و بهتر آن است که با آگاهی از اینکه سفر می‌کنند سفر کنند و نیز بهتر آن است که مخفیانه سفر نکنند. هم‌چنین خوب است که بدون ردیابی شدن از سوی مأموران گمرک سفر کنند با این‌همه، گردش مخفی مفهوم‌ها در واقع به رشته‌های علمی امکان می‌دهد که از خود رفع خفگی کنند و سدها را از سر راهشان بردارند. اگر مفهوم‌ها مخفیانه سفر نکنند علم کاملاً مسدود خواهد شد (مورن، ۱۳۸۸: ۱۲۶).

کوزلک نیز دیدگاه مشابهی دارد. به زعم وی مفاهیم در بستر تحولات تاریخی (سیاسی-اجتماعی) تغییر می‌کند و به شکل‌های مختلف بارگذاری می‌شود. علاوه بر این، بحران‌ها در خلق مفاهیم مؤثرند، برعکس مفاهیم از طریق نام‌گذاری نیز در ایجاد تحولات اجتماعی و تاریخی نقش به‌سزایی دارند. وی بر این باور است مفاهیم تاریخی، ابتدا مفاهیم مکانی هستند و سپس مفاهیم مکانی به صورت استعاری تبدیل به مفاهیم زمانی می‌شوند؛ مانند پدیده انقلاب حرکت در مکان دیده می‌شود، شیء از یک نقطه حرکت می‌کند و به نقطه دیگر در مکان می‌رود (کوزلک، ۱۴۰۱ و آقاجری، ۱۴۰۱).

بر مبنای مفاهیم زمیلی، وی و اندیشه‌هایش در شکل‌گیری اولیه جامعه‌شناسی به مثابه

«انسان غریبه» در آلمان، فرانسه و آمریکا مواجه شد و جامعه‌شناسانی از قبیل دورکیم و سوروکین تلاش در جهت «فاصله‌مندی» از آرای او داشتند. دورکیم مفاهیم «فرم» و «محتوای» زیمل را بسیار «انتزاعی» می‌دانست (فریزی و سهیر، ۱۳۷۴: ۲۳۸). سوروکین نیز کارهای زیمل را از نظر هدف اشتباه و از نظر اجرا ناتوان و بی‌فایده محسوب می‌کرد (لوین، ۱۳۷۳: ۸۳). در قرن بیستم به تدریج روایت مثبتی از اندیشه‌های زیمل در بین جامعه‌شناسان به‌ویژه در آمریکا از قبیل پارسونز، مرتون، گافمن، مید و... ایجاد شد. با گسترش اندیشه‌های پست‌مدرن در نیمه دوم قرن بیستم نیز سفر مفاهیم زیمل در جهان و حوزه‌های مختلف علمی تسهیل گشت.

برای شناخت اندیشه‌های زیمل در ایران نیز لازم است به شکل تبارشناسانه، انضمامی، زمینه‌مند و در خلال پراکندگی‌ها و گسست‌ها بررسی شود. در خصوص اهمیت تحقیق می‌توان گفت که این پژوهش در جهت مریی‌سازی اندیشه زیمل در دوره‌های مختلف تاریخی در ایران است. فهم و تفسیر سفر مفاهیم و نظریه‌های زیمل در ایران ما را با نوع جامعه‌شناسی متناسب با ساختار اجتماعی و کنشگران آن آشنا می‌کند. سؤالات تحقیق آن است ایرانی‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی چه روایتی از آثار زیمل در ایران داشته‌اند؟ آثار زیمل با چه دانش‌هایی در ایران بسط و گسترش یافت؟ چه تحولات اجتماعی و سیاسی موجب تفسیرهای مختلفی از زیمل در ایران شده است؟ مفاهیم زیمل در پیوند با کدام مفاهیم متفکران غربی بسط استعاری پیدا کرده است؟

۲. پیشینه تحقیق

تاکنون مقالات و پژوهش‌های متعددی در خصوص جورج زیمل در ایران انجام شده است. برخی از این فعالیت‌های علمی عبارت‌اند از: عباس کاظمی (۱۳۸۷). بدون جامعه‌شناسی (جورج زیمل و مطالعات فرهنگی). عبدالرضا آتشین‌صدف و محمد خیری (۱۳۹۹) بررسی فلسفی رابطه سبک زندگی، پول و مد از منظر جورج زیمل. علیرضا خانی و یونس نوربخش (۱۳۹۵) نگاه انتقادی به آرای گئورگ زیمل درباره دین، نسبت میان دین و دینداری در جامعه‌شناسی صوری گئورگ زیمل. محمدرضا فروزنده و سیدامیر منصوری

(۱۳۹۸) تأملی بر مکان‌مندی صورت‌بندی اجتماعی در فضای شهری بر مبنای جامعه‌شناسی فضای گئورگ زیمل. سجاد ستوده و علیرضا صیاد (۱۳۹۹) زیبایی‌شناسی ملال و دلزدگی در سینما از منظر اندیشه‌های گئورگ زیمل و والتر بنیامین: مطالعه موردی فیلم گاوخونی. سید محمود نجاتی (۱۴۰۰) جامعه‌شناسی فلسفی - الهیاتی دین گئورگ زیمل: جامعه‌شناسی دین زیملی چگونه به کار دین‌پژوهی در ایران می‌آید؟.

پرویز اجالالی (۱۴۰۰) کاربرد مفهوم «حیات ذهنی» گئورگ زیمل در جامعه‌شناسی شهری: ترابری شهری همچون نمونه. فرهنگ ارشاد (۱۴۰۰) نگاهی به ایده «غریبه» به‌عنوان یک سنخ اجتماعی در اندیشه زیمل: آیا خود زیمل هم یک غریبه بود؟. مرضیه نادری، سیدعلی قاسم‌زاده و ناصر محسنی‌نیا (۱۴۰۰) مدرنیته و پیامدهای شهرنشینی در رمان رهش با تکیه بر آرای زیمل. سمیه سلیمانی و مسعود گلچین (۱۴۰۰) پول به‌مثابه عامل از خودیگانگی: شیء‌وارگی در روابط اجتماعی (بازخوانی انتقادی کتاب فلسفه پول زیمل). مریم بهارلویی و حسن افراسیابی (۱۴۰۰) عطش پول: نقش و معنای پول در زندگی روزمره از نگاه دانشجویان. مهناز رونقی نوتاش و نهال صادقی (۱۴۰۰) مدگرایی و تمایز اجتماعی در زندگی روزمره از دیدگاه زیمل. مرضیه شهریاری و عبدالرضا نواح (۱۴۰۰) آلترناتیوی از نموده‌ها و واقعیت‌های اجتماعی در اندیشه زیمل. علی‌اکبر صادقی و سیدچمران موسوی (۱۴۰۰) ارزیابی انتقادی نظریه «کلان‌شهر و حیات ذهنی» زیمل با توجه به وضعیت کنونی شهر تهران.

رضا صفری‌شالی و همکاران (۱۴۰۰) غریبه و شکل‌گیری موقعیت سیاسی در ایران پس‌انقلابی فضای سایبر و انحطاط فاصله. حامد طاهری‌کیا (۱۴۰۰) صورت‌های اجتماعی و همبستگی اجتماعی در نظر جورج زیمل. رضا عظیمی (۱۴۰۰) رابطه تضاد زیملی و توسعه در ایران معاصر: با تأکید بر دوره قاجار. صلاح‌الدین قادری و کیهان صفری (۱۴۰۰) حیات کلان‌شهری و چالش‌های آن در ایران امروز (بازخوانی انتقادی مقاله کلان‌شهر حیات ذهنی زیمل). ژیلای قزوینه (۱۴۰۰) تحلیلی بر نظریه فلسفه پول جورج زیمل. آرش حسن‌پور و بهارک محمودی (۱۴۰۱) تفسیر زیملی «در» در فیلم‌های «خانه پدری» و

«آشغال‌های دوست‌داشتنی».

با مرور پژوهش‌های پیشین می‌توان دریافت که پژوهشگران زیملی عمدتاً به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته نخست شامل افرادی است که در بحث‌های خود به زیمل اشاره کرده‌اند و دسته دوم متشکل از محققانی است که تحت تأثیر زیمل قرار گرفته و به‌نوعی با او اندیشه می‌کنند. اغلب این تحقیقات به شکل توصیفی به بررسی اندیشه‌های جورج زیمل در ایران پرداخته‌اند و برخی از مفاهیم او، از جمله پول، دین، غریبه، کلان‌شهر، حیات ذهنی، مد، تضاد، پل، در و غیره را برجسته ساخته و متناسب با بافت جامعه ایران تفسیر کرده‌اند. این مقاله، با الهام از پژوهش‌های گذشته و درعین حال با رویکردی متفاوت، از طریق روش‌های تبارشناسانه و تاریخی به ردیابی مفاهیم، بررسی ترجمه آثار و فهم زیملی در ایران می‌پردازد. آثار زیمل در پیوند با توسعه سایر دانش‌ها و تحولات اجتماعی و سیاسی در ایران مورد واکاوی قرار خواهند گرفت و مفاهیم زیملی در ارتباط با مفاهیم سایر متفکران غربی مورد تحلیل و کنکاش قرار خواهند گرفت.

۳. ترجمه آثار زیمل در ایران

بر مبنای رخدادهای و اتفاقات تاریخی فهم در زمانی زیمل در ایران را می‌توان در چهار مرحله از سال تأسیس دانشگاه تهران تاکنون فهم کرد. در این مراحل تبارشناسی و تحلیل گفتمان جورج زیمل در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. آثار و مفاهیم زیمل و تألیف، مقالات و ترجمه کتاب‌های مختلف پیرامون این متفکر آلمانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. نحوه انتخاب هر یک از دوره‌ها هم به‌خاطر شرایط عینی و وقوع رخدادهای و حوادث تاریخی و هم به‌دلایل آشکار شدن اندیشه‌های زیمل در ایران است.

۳-۱. مرحله تأسیس جامعه‌شناسی و دانشگاه تهران

نخستین نسل جامعه‌شناسی در ایران بیشتر تحت تأثیر رویکرد پوزیتیستی بودند (کچویان و کریمی، ۱۳۸۵: ۵۲)؛ یعنی گفتمان کنتی-دورکیمی و بعدها پارسونزی خوانش اصلی بانیان جامعه‌شناسی در ایران بود. نخستین مدرسان جامعه‌شناسی از قبیل یحیی مهدوی و

غلامحسین صدیقی بیشتر متأثر از آموزه‌های پوزیتیویستی، دروس علم‌الاجتماع در ایران را در دانشگاه تهران و در نهاد قدرت و گفتمان رسمی تدریس نمودند (اسماعیل‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱). در این دوره نامی از زیمل در آثار آن دوره مشاهده نمی‌شود، اما ممکن است یادی از جورج زیمل در کلاس‌های درس مدرس آلمانی به نام ویلهلم هاس در سال ۱۳۱۳ در دروس «علم الاجتماع» (جامعه‌شناسی) و «نژادشناسی» دانشکده ادبیات و دانشسرای عالی دانشگاه تهران شده باشد یا بعدها در درس علم‌الاجتماع یحیی مهدوی و غلامحسین صدیقی سخنی به میان آمده باشد. البته در این دوره افکار زیمل در غرب هم به‌طور جدی مطرح نبوده؛ زیرا وی بیشتر متفکر جستارنویس و نقش پیرامونی داشته است و در آن دوره نوعی مقاومت در چاپ و انتشار افکار و اندیشه‌های زیمل مشاهده می‌شود.

۳-۲. مرحله گسترش و توسعه جامعه‌شناسی در ایران

دوره دوم با ایجاد مؤسسه تحقیقات اجتماعی در سال ۱۳۳۷ روایت پوزیتیویستی بسط و گسترش یافت، در کنار گفتمان پوزیتیویستی، در حوزه عمومی گفتمان چپ مارکسیستی نیز رشد قابل ملاحظه‌ای کرد. زیمل مورد التفات پوزیتیویست‌ها و چپ‌های ایرانی آن دوره قرار نداشت و در حاشیه گفتمان جامعه‌شناسی بوده است و تصویری مبهم از او در ایران شکل گرفت. برای مثال کتاب «زمینه‌های جامعه‌شناسی» از «مایر فرانسیس نیم‌کوف» (۱۳۵۷) که ترجمه و اقتباس از امیرحسین آریان‌پور است نویسندگان صرفاً یک بار از زیمل نام برده‌اند. احمد اشرف در مقاله‌ای تحت عنوان «زندگی و آثار ماکس وبر» که در مجله سخن در سال ۱۳۴۶ به رشته تحریر درآمده است در ذیل بحث ماکس وبر یک بار از زیمل به شکل «گئورگ زیمل» نام برده است (اشرف، ۱۳۹۳: ۳۰۸). همچنین در سال ۱۳۴۴، احسان نراقی (۱۳۴۷) در اثرش «علوم اجتماعی و سیر تکوینی آن» یک پاراگراف در خصوص زیمل (به تعبیر خودش گئورگ زیمل) اختصاص داده است.

در سال ۱۳۴۹، کتابی از ژرژ گورویج و هانری مندراس (۱۳۴۹) تحت عنوان «طرح مسائل جامعه‌شناسی امروز» به فارسی ترجمه شد. در کتاب مزبور شش بار از زیمل نام برده شده که اغلب مطالب آن در خصوص چیستی جامعه‌شناسی دور می‌زند. در سال ۱۳۵۲،

حشمت‌الله طیبی (۱۳۵۲) نیز در کتاب «مبادی و اصول جامعه‌شناسی» سه بار از زیمیل نام برده وی با ذکر ارجاع به کتاب ژرژ گوروویچ و هانری مندراس (۱۳۴۹) «طرح مسائل جامعه‌شناسی امروز» صرفاً به تعریف جامعه‌شناسی پرداخته و دانش مزبور را علم به «صورت‌های اجتماعی» دانسته است (همان، ۹۸). ادیبی و انصاری (۱۳۸۳) نیز در کتاب «نظریه‌های جامعه‌شناسی» که نخستین بار در سال ۱۳۵۸ به چاپ رسیده است تنها دو بار از زیمیل ارجاع داده است. در این دوره مفاهیم بسیار اندکی از زیمیل در جامعه‌شناسی ایران وارد شده و دو مفهوم «فرم» و «محتوا» در اغلب منابع تکرار شده است و علم جامعه‌شناسی نیز، علم به فرم‌ها یا صورت‌های اجتماعی تقلیل داده است.

۳-۳. مرحله مقاومت علیه جامعه‌شناسی در ایران

این دوره مقارن با انقلاب و جنگ ایران و عراق است دولت و حاکمیت سیاسی از ایدئولوژی ضدسرمایه‌داری در قالب مقابله نیروی کوخ‌نشینی علیه کاخ‌نشینی طرفداری می‌نمود و آشکار و قوی از برقراری مناسبات سرمایه تجاری حمایت نمی‌کرد (امیدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۰)؛ بنابراین، به‌لحاظ طبقاتی دولت خود را مدیون و معطوف به طبقات پایین موسوم به پابرهنگان کرد و جهت‌گیری ارزشی نظام سیاسی جدید با ارزش‌های طبقه پایین و بخش سنتی جامعه همسو بود (عزیزی‌مهر، ۱۴۰۱: ۱۰۹). توجه و میل گفتمانی به زیمیل که اغلب آثار و افکار وی معطوف به طبقات متوسط و بالای جامعه بود وجود نداشت و در مقایسه با دوره قبل تفاوت محسوسی مشاهده نمی‌شد.

نخستین اقدام جدی در معرفی آثار زیمیل در سال ۱۳۶۳ اتفاق افتاد و کتاب «مبانی و رشد جامعه‌شناسی» از جی.اچ.آبراهام توسط حسن پویان ترجمه شد. قسمتی از بخش چهارم کتاب مزبور به جورج زیمیل اختصاص یافته است. در کتاب مزبور دو مقاله مستخرج از کتاب «جامعه‌شناسی جورج زیمیل» با ویرایش و ترجمه کورت.اچ. وُلَف انجام شده است. این مقالات با عنوان «جامعه‌پذیری» و «سلطه به‌عنوان صورتی از عمل متقابل» ترجمه شد که بعدها در سال ۱۳۹۲ شهناز مسمی‌پرست در کتاب «درباره فردیت و فرم‌های اجتماعی» زیمیل مقاله اول را با عنوان «معاشرت‌پذیری» و مقاله دوم را بانام «سلطه یک فرم

تعامل (کنش متقابل)» ترجمه کرد.

همچنین بسیاری از مفاهیم زیملی که حسن پویان در اوایل دهه شصت ترجمه نمود بعدها در اواخر دهه نود پس از ۳۶ سال توسط شهناز مسمی پرست در کتاب «درباره فردیت و فرم‌های اجتماعی» تغییر و اصلاح یافت. این مفاهیم عبارت‌اند از: قدرت^۱ (اقتدار)، حیثیت^۲ (وجهه)، بالادستی^۳ (فرمانروایی)، فرودستی^۴ (فرمان‌برداری)، فضیلت خلق‌الساعه^۵ (زایشی نامعلوم یا تکوینی خودجوش)، تابعیت از اصول، تابعیت از شخص (فرمان‌برداری از اصل در برابر شخص)، انقیاد در برابر اشیاء (فرمان‌برداری از ابژه‌ها)، روابط متقابل روانی^۶ (روابط روان‌شناختی درونی)، تحول ماوراء روانی^۷ (تناسخ)، ساختمان الحاقی^۸ (ساختی ارتجالی) و عمل متقابل^۹ (تعامل یا کنش متقابل). در دوره‌های مزبور زیمل به‌مثابه جامعه‌شناس در ایران فهم شده و آثار وی کم‌وبیش مورد توجه اصحاب علوم اجتماعی قرار گرفته است.

۳-۴. دوره بازبینی و گسترش

از اواخر دهه شصت و دهه هفتاد اتفاقات مهمی در عرصه داخلی و بین‌المللی رخ داد. در نیمه دوم دهه شصت جنگ ایران و عراق به اتمام رسید، رحلت رهبر فقید انقلاب اسلامی، اصلاح قانون اساسی، انتخاب رهبر و رئیس‌جمهور جدید بر مبنای قانون اساسی اصلاح‌شده دارای قدرت نخست‌وزیر نیز بود و به‌تنهایی ریاست قوه مجریه را عهده‌دار شد، دوران جدیدی در تاریخ جمهوری اسلامی بود. جامعه ایران وارد دهه هفتاد و جامعه پساانقلابی و پساجنگ شد. سیاست دولت پنجم و سازندگی در زمینه اقتصادی، به تدریج منجر به ظهور

-
1. authority
 2. prestige
 3. superordinate
 4. subordination
 5. spontaneous generation
 6. intrapsychological
 7. metempsychosis
 8. ad hoc construction
 9. interaction

طبقه متوسط جدید شد. تشویق سرمایه‌گذاری و استقبال از مدیران تحصیل کرده، افزایش درآمدهای نفتی زمینه مناسبی برای رشد نیروهای مدرن را فراهم نمود. به‌طوری که درآمدهای نفتی از ۱۲ میلیارد دلار در سال ۱۳۶۸ به ۱۹ میلیارد دلار در سال ۱۳۷۵ رسید (عطایی‌زاده، ۱۳۹۴: ۸۴).

سیاست‌های دولت در افزایش دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی زمینه ظهور قشر جدید از روشنفکران و دانشجویان انجامید. شمار مراکز آموزشی و تحقیقاتی از ۸۵ مرکز در سال ۱۳۶۷ به ۸۸۵ مرکز در سال ۱۳۷۵ رسید (امیدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۲). سیاست‌های اقتصادی دولت سازندگی در دولت اصلاحات نیز ادامه یافت. تأکید بر مشارکت طبقه متوسط جدید در حوزه‌های مختلف، یکی از سیاست‌های مهم دولت اصلاحات بود. در حوزه آموزشی تعداد دانشجویان از ۱۲۸۴۶۶۸ در ۱۳۷۶ به ۲۱۱۷۴۷۱ در سال ۱۳۸۴ رسید، یعنی ۱/۶ برابر و درآمدهای نفتی از ۱۵/۵ میلیارد دلار در ۱۳۷۶ به ۴۴ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۴ افزایش داشته است. جمعیت شهرنشینی در سال‌های مذکور رشد صعودی داشت و در سال ۱۳۸۴ به رقمی نزدیک به ۷۰ درصد جمعیت رسید. تعداد کارمندان موسوم به یقه‌سفیدها نیز رو به افزایش نهاد. نرخ اشتغال زنان از ۹/۱ به ۱۲/۶ رسید، عمل به شعار آزادی سیاسی، در حدود ۲۱۹ عنوان نشریه و مجله را تنها در دو سال نخست ریاست جمهوری به مجموعه نشریات افزود (همان، ۱۵۷).

با آغاز دوران سازندگی و سپس اصلاحات و کم‌فروغ‌شدن ایدئولوژی‌های مارکسیستی و چپ ارتدوکس، دیدگاه‌های چپ نو پا به عرصه ظهور گذاشتند. «دهه هفتاد، دهه ورود هم‌زمان و ناگهانی نظریه‌های پست‌مدرن، هرمنوتیک، پدیدارشناسی، روایت‌شناسی، فرمالیسم، ساختارگرایی، نشانه‌شناسی و پساساختارگرایی در ایران بود» (جهان‌دیده، ۱۳۹۷: ۱۸). همچنین آثار بسیاری از متفکرانی که زیمیل از آن‌ها الهام گرفته بود از قبیل اسپنسر، کانت، هوسرل، نیچه، وبر، مارکس، هگل، شوپنهاور، برگسون و... ترجمه، تألیف و طرح شده بود و به دنبال آن یک ذخیره معرفتی برای فهم آثار زیمیل شکل یافته بود. با تغییر شرایط اجتماعی و سیاسی در حوزه داخلی و خارجی و ورود

اندیشه‌های جدید بستر مناسبی برای طرح اندیشه‌های زمیل در ایران ایجاد شد. بسیاری از محققان ایرانی با نقاب جورج زمیل به طرح عقاید و افکار وی در ایران پرداختند. در این باره، آثار زیادی از زمیل در ایران ترجمه و تألیف شد. برخی مترجمان در پاره‌ای مجلات به‌ویژه فصلنامه ارغنون افکار و اندیشه‌های زمیل را برگردان کردند. در سطح نهادی نیز آثار جورج زمیل در محافل و دانشگاه‌ها تدریس شد و دانشجویان زیادی با کتب و مقالات وی آشنا شدند. در این دوره سوژه‌های متعددی از قبیل شهر، حیات ذهنی، دین، غریبه، پول، دل‌زدگی، مدگرایی، تمایز، جنسیت، پل، در و... مورد توجه جامعه‌شناسان ایرانی قرار گرفت که این مفاهیم قبلاً مورد تأکید زمیل بود.

در سال ۱۳۶۸ محسن ثلاثی کتاب «زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی» کوزر را ترجمه کرد که یک فصل آن به جورج زمیل اختصاص پیدا کرده بود. این متن مأخذ مهمی حداقل در حوزه جامعه‌شناسی برای آشنایی با افکار و عقاید زمیل در ایران بود. در همین سال (۱۳۶۸) مقاله «ویرانه» توسط یوسف اباذری در فصلنامه (نامه) علوم اجتماعی ترجمه و به چاپ رسید. این مقاله پس از آثار جنگ ایران و عراق استعاره‌ای از میل به زندگی در پس ویرانه‌های ناشی از جنگ است که با محتوای مقاله هماهنگی دارد. با ترجمه پراکنده و جسته‌وگریخته نوشته‌ها و عقاید زمیل در دوره دوم، آثار وی در بین محققان ایرانی در موقعیت پیرامونی قرار داشت.

در دهه هفتاد و در سال ۱۳۷۲، یوسف اباذری در تکمیل پروژه خود مقاله معروف زمیل با عنوان «کلان‌شهر و حیات ذهنی» (۱۹۹۳) را ترجمه و در مجله نامه علوم اجتماعی به چاپ رساند. یک سال بعد و در سال ۱۳۷۳ مقاله دیگری از زمیل (۱۹۹۴) تحت عنوان «پول در فرهنگ مدرن» توسط یوسف اباذری در شماره ۳ فصلنامه ارغنون ترجمه و به چاپ رسید. در نیمه دوم دهه هفتاد، دانشگاه تهران در سطح دکتری از سال ۱۳۷۶-۱۳۷۵ در رشته جامعه‌شناسی نظری-فرهنگی دانشجو پذیرفت. این امر زمینه مناسب برای طرح بحث زمیل در کلاس‌های مزبور را فراهم نمود.

این بحث‌ها در ایجاد ذائقه و تأسیس مطالعات فرهنگی نقش اساسی داشتند. به نظر

می‌رسد گفتمان مطالعات فرهنگی زودتر از رشته مطالعات فرهنگی در ایران شکل گرفت. مطالعات فرهنگی در بطن امور فرهنگی و در مرکز گفتمان جامعه‌شناسی رشد و گسترش یافت. در این فرایند یوسف اباذری و شاگردان او نقش بسزایی در تولید و بسط گفتمان مطالعات فرهنگی در ایران داشته‌اند؛ به عبارت دیگر، اندیشه، گفتمان و تولیدات از نوع مطالعات فرهنگی مدرن دانشگاهی ریشه در آثار و نوشته‌های افرادی چون یوسف اباذری، حسین پاینده، نعمت‌الله فاضلی، محمدسعید ذکایی، تقی آزادارمکی، محمود شهابی، عباس کاظمی، محمد رضایی، هاله لاجوردی و... داشته است. در سال ۱۳۸۱ رشته مطالعات فرهنگی در دانشگاه علامه طباطبائی تأسیس شد و بعدها در سال ۱۳۸۴ گروه مطالعات فرهنگی در دانشگاه علم و فرهنگ و در سال ۱۳۸۵ در دانشگاه تهران، رشته مطالعات فرهنگی و رسانه در سطح کارشناسی ارشد دایر گردید.

علاوه بر تهران، در سطح شهرستانی رشته «مطالعات فرهنگی» در مقطع کارشناسی ارشد نیز از سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ در گروه علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه کاشان تأسیس شد. هرچند هم‌زمان با ورود فلسفه قاره‌ای و مطالعات فرهنگی در ایران تحقیقات کیفی نیز نسبت به گذشته رشد روزافزونی پیدا نمود، اما تفوق تحقیقات کمی و کیفی از یک دانشگاه و دانشکده نسبت به سایر مراکز علمی متفاوت است (کجویان و کریمی، ۱۳۸۵: ۵۱). ایجاد رشته‌های مزبور گفتمان مطالعات فرهنگی در ایران را تشدید کرد. در سطح نهادی آثار جورج زیمل در محافل و دانشگاه‌ها تدریس شد و دانشجویان زیادی از طریق کتب و مقالات با آثار و اندیشه‌های زیمل آشنا شدند. در این دوره مفاهیم بیشتری از زیمل در خصوص شهر، پرسه‌زنی، دین، غریبه، پول، دل‌زدگی، مد، تمایز، جنسیت و... وارد جهان علوم انسانی و اجتماعی ایران شد. در دانشگاه‌های مذکور پایان نامه‌ها و به دنبال آن مقالات زیادی با نگاه زیملی به رشته تحریر در آمدند. علاوه بر این، مجلات زیادی در حوزه علوم اجتماعی به‌ویژه با گرایش فرهنگی ایجاد شدند که در بسط و گسترش آراء و اندیشه‌های زیمل سهم بسزایی داشتند.

همچنین، گفتمان مطالعات فرهنگی به گونه‌ای عمیق از میراث فرهنگی انگلیسی

(نسخه بیرمنگام) تأثیر پذیرفت (ذکایی، ۱۴۰۱: ۸). در این باره، کتاب‌های زیادی در ایران ترجمه و تألیف شدند و این امر موجب التفات بیشتر به موضوعاتی چون مصرف، خرده‌فرهنگ، سبک زندگی، رسانه، برش‌هایی از فرهنگ عامه‌پسند نظیر موسیقی، فیلم و سینما و... شد. محورهای و موضوعات مزبور توجه بیشتر نویسندگان و مترجمین به آثار زیمل را مضاعف کرد. این رابطه دوسویه و متقابل بود هم گسترش مطالعات فرهنگی در ایران موجب افزایش توجه به آثار زیمل در ایران شد و هم ترجمه آثار زیمل باعث رشد و گسترش مطالعات فرهنگی در ایران گشت. با ورود اندیشه‌های پست‌مدرنیسم و نظریه‌های فرهنگی مطالعات فرهنگی گسترش بیشتری پیدا کرد. علاوه بر این، کانون اصلی مطالعات فرهنگی امر روزمره است. گرچه امر روزمره مورد توجه جامعه‌شناسی متعارف است، اما در مطالعات فرهنگی این مفهوم در مرکز توجه متفکران قرار گرفت و با قرار گرفتن در کنار مفاهیمی دیگر چون قدرت و مقاومت صورت‌بندی جدیدی از آن ارائه شده است. یکی از بانیان اصلی آن در بین کلاسیک‌های جامعه‌شناسی جورج زیمل است (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳۰).

زیمل متفکر میان‌رشته‌ای است. گسترش اندیشه زیمل با بسط گفت‌وگو میان‌رشته‌ای در ایران پیوند نزدیک دارد؛ زیرا در دوره چهارم گفت‌وگو میان‌رشته‌ای گسترش یافت پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم نخستین موسسه‌ای بود که در ایران به شکل رسمی و سیستماتیک به مطالعات میان‌رشته‌ای پرداخت. این موسسه عملاً از سال ۱۳۸۳ فعالیت‌های اجرایی خود را در چهار گروه مطالعات آینده‌نگر، مطالعات اجتماعی، مطالعات زنان و مطالعات فرهنگی آغاز کرد. اولین شماره فصلنامه علمی-پژوهشی «مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی» از اواخر سال ۱۳۸۷ آغاز به کار نمود. همچنین اولین کتاب مستقل در زمینه میان‌رشته‌ای نیز در همین سال با عنوان «گفت‌وگو میان‌رشته‌ای دانش» توسط این پژوهشکده و علی خورسندی‌طاسکوه منتشر شد؛ بنابراین، در این دوره علاوه بر پارادایم علوم اجتماعی زیمل مورد توجه و التفات سایر رشته‌ها نیز قرار گرفت. کتب، مقالات، تحقیقات و پایان‌نامه‌های زیادی با رویکرد زیملی در رشته‌هایی از قبیل

هنر، معماری، فلسفه و زبان‌شناسی تألیف، ترجمه و نگاشته شدند. برای مثال کتاب «بازاندیشی معماری» از نیل لیچ یک فصل آن را به جورج زیمل اختصاص یافته است. کتاب مزبور در سال ۱۴۰۰ به فارسی توسط سپیده برزگر ترجمه و انتشارات فکرنو به چاپ رسید.

همچنین در جامعه پسانقلابی گذار از جامعه انقلابی به جامعه مصرفی بود (کاظمی، ۱۳۹۸: ۱۴۱). در جامعه پسانقلابی افراد تجربیات جدیدی پیدا کردند؛ با افزایش و تنوع اتومبیل، فراغت‌شدن جامعه، توسعه فروشگاه‌های زنجیره‌ای رفاه در ایران و چرخش به سمت بدن گسترش یافت و مفهوم مصرف به اسباب تشخیص و تمایز در جامعه تبدیل شد و به تدریج طبقه متوسط جدید در ایران شکل گرفت، جامعه فردگراتر و متکثرتر شد، مفهوم سبک زندگی به کانون مطالعات علوم انسانی و اجتماعی قرار گرفت. رشد طبقه متوسط در جامعه پسانقلابی جامعه را با تضادها و تعارض‌های فرهنگی و سیاسی شدید مواجه کرد. فهم مجموعه تغییرات و تجربه‌های جدید در توان جامعه‌شناسی اثباتی نبود؛ زیرا از منظر جامعه‌شناسی اثباتی چنین تجربه‌هایی باید توضیح داده شوند نه این که فهمیده شوند (کاظمی، ۱۴۰۱ الف: ۲۶).

رویکرد زیملی راهی برای نقد جامعه‌شناسی اثباتی را فراهم نمود. در سال ۱۳۸۹، مقاله «بنیان‌های کلاسیک در پارادایم‌های جامعه‌شناسی خرد» از اچ. جی. هیل که دارای مضامین زیملی است توسط مریم رفعت‌جاه ترجمه و در شماره ۱۷ فصلنامه ارغنون به چاپ رسید. در همین سال (۱۳۸۹) در شماره ۱۸ فصلنامه ارغنون یکی از مقالات زیمل با عنوان «تضاد فرهنگ مدرن» توسط هاله لاجوردی ترجمه و به چاپ رسید. مقاله دیگری از زیمل نیز با عنوان «جامعه‌شناسی خانواده» (۱۳۸۴) توسط حشمت‌السادات معینی‌فر و فرهاد گوشبر ترجمه و در شماره ۳ فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان) به چاپ رسید. در همین دهه و در سال ۱۳۸۶ کتاب «مقالاتی درباره تفسیر در علم اجتماعی» (زیمل توسط شهناز مسمی‌پرست به فارسی ترجمه و شرکت سهامی انتشار به چاپ رسید. دو سال بعد و در سال ۱۳۸۸ کتاب «مقالاتی درباره دین: فلسفه و جامعه‌شناسی دین» توسط شهناز

مسمی پرست ترجمه و در انتشارات ثالث چاپ شد. در دهه هشتاد برخی کتب درباره جورج زیمل به فارسی ترجمه شد برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: کتاب «گئورگ زیمل» از دیوید فریزی ترجمه جواد گنجی کتاب «جامعه‌شناسی جورج زیمل» از فردریک واندنبرگ ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر.

ترجمه آثار زیمل، در دهه نود نیز استمرار یافت. در سال ۱۳۹۲ شهناز مسمی‌پرست کتاب «درباره فردیت و فرم‌های اجتماعی» گئورگ زیمل را به فارسی ترجمه کرد و توسط نشر ثالث به چاپ رساند. این کتاب در مقایسه با سایر کتاب‌های زیمل که این مترجم ترجمه آن را عهده‌دار داشت وجه جامعه‌شناختی تری دارد. ترجمه آثار مسمی‌پرست مورد توجه خوانندگان زیمل در ایران قرار نگرفت. التفات کمتر آثار زیمل در ایران در مقایسه با دورکیم و وبر را بیشتر ناشی از زبان پیچیده زیمل در ترجمه آثار فلسفی زیمل (روایت فلسفی به جای خوانش جامعه‌شناختی) و دوربودن زیمل از محافل آکادمیک و زیست دانشگاهی است (مسمی‌پرست، ۱۳۹۳). در سال ۱۳۹۳ کتاب «دین» از زیمل به فارسی توسط امیر رضایی ترجمه شد و نشر نی چاپ آن را عهده‌دار شد. همان‌طور که اشاره شد فردگرایی، گسترش شهرنشینی، طبقه متوسط، طرح نسبت بین دین و توسعه و... در ترجمه منابع مزبور از زبان مبدأ به زبان مقصد مؤثر بوده‌اند. دو سال بعد در سال ۱۳۹۵، کتاب «گئورگ زیمل (گزیده مقالات با مقدمه زیگفرید کراکاور) توسط شاپور بهیان ترجمه و انتشارات دنیای اقتصاد به چاپ رسید. در ادامه ترجمه آثار زیمل توسط شهناز مسمی‌پرست در سال ۱۳۹۷ کتاب «فلسفه پول» توسط او ترجمه شد و نشر پارسه به چاپ رسید. این کتاب مجدداً در سال ۱۳۹۹، توسط جواد گنجی و صالح نجفی ترجمه شد و نشر مرکز چاپ آن را عهده‌دار شد. چاپ روان و قابل فهم آن در سال ۱۳۹۹ مورد توجه مخاطبان قرار گرفت و در سال بعد ۱۴۰۰ تجدید چاپ شد. در دهه نود و ابتدای دهه ۱۴۰۰ برخی آثار در خصوص زیمل به فارسی ترجمه شدند. برای مثال: «بازنگری در فلسفه اجتماعی گئورگ زیمل» از فردیناند فلمن، ترجمه محمد نجاری. کتاب «خرد جامعه‌شناسی: گئورگ زیمل و فراتر از او» از کائو کو پیتیللا ترجمه سروش فتحی، فائزه

قنبری و صدیقه دانیالی. اندیشه اجتماعی گئورگ زیمل از هرست هله، ترجمه شهناز مسمی پرست.

علاوه بر این دیدگاه‌های زیمل در کتاب‌های نظری و انتزاعی بازتاب گسترده‌ای یافته است. از دهه هفتاد به بعد کتب نظریه‌های جامعه‌شناسی زیادی در ایران ترجمه و تألیف شدند که مؤلفین بخشی از کتاب خود را به زیمل اختصاص داده‌اند. اغلب این کتاب‌ها جامعه‌شناختی زیمل را در پیوند با مکتب کنش متقابل نمادین فهم کرده‌اند. برخی از این آثار عبارت‌اند از:

توسلی، غلام‌عباس (۱۳۷۴) نظریه‌های جامعه‌شناسی (ویژه پیام نور). کوزر، لوئیس و روزنبرگ، برنارد (۱۳۷۸) نظریه‌های بنیادین جامعه‌شناختی. کیویستو، پیترو (۱۳۷۸) اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی. استونز، راب (۱۳۷۹). متفکران بزرگ جامعه‌شناسی. کرایب، یان (۱۳۸۲) نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک. سیدمن، استیون (۱۳۸۶) کشاکش آرا در جامعه‌شناسی. بودن، ریمون (۱۳۸۳) مطالعاتی در آثار جامعه‌شناسان کلاسیک. ترنر، جان‌تان‌اچ و بیگلی، آل (۱۳۸۴) پیدایش نظریه جامعه‌شناختی. دیلینی، تیم (۱۳۸۷) نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی. محمدی‌اصل، عباس (۱۳۸۸) نظریه‌های جامعه‌شناسی. زیتلین، ایروینگ ام و همکاران (۱۳۹۰) آینده بنیانگذاران جامعه‌شناسی. ریتزر، جورج (۱۳۹۰) مبانی نظریه جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. تنهایی، حسین‌ابوالحسن (۱۳۹۰) درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی. جفروودی، مازیار (۱۳۹۲) متفکران اجتماعی معاصر. ریتزر، جورج (۱۳۹۲) نظریه جامعه‌شناختی: مارکس، دورکیم، وبر، زیمل. بتلر، مونیکا (۱۳۹۳) نظریه‌های فلسفی و جامعه‌شناختی در هنر. لالمان، میشل (۱۳۹۴) تاریخ اندیشه‌های جامعه‌شناسی. تانر، جرمی (۱۳۹۹) جامعه‌شناسی هنر. لیچ، نیل (۱۳۹۹) بازاندیشی معماری. آزادارمکی، تقی (۱۴۰۰) نظریه‌های جامعه‌شناسی.

حجم نوشته‌ها و التفات گفتمانی به زیمل منحصر به مقالات، کتب و پایان‌نامه‌های مزبور نبود بلکه از دهه هفتاد به‌ویژه هشتاد کتاب‌های جامعه‌شناسی شهری و انسان‌شناسی

شهری زیادی ترجمه و تألیف شدند که بابی را به زیمل اختصاص دادند. برخی از این کتاب‌ها عبارت‌اند از: غلام‌عباس توسلی (۱۳۷۴) جامعه‌شناسی شهری، فریده ممتاز (۱۳۷۹) جامعه‌شناسی شهری، ناصر فکوهی (۱۳۸۳) انسان‌شناسی شهری، مایک ساوج و آلن وارد (۱۳۸۶) جامعه‌شناسی شهری، رسول ربانی (۱۳۸۵) جامعه‌شناسی شهری، ترجمه ابوالقاسم پوررضا. رحمت‌الله صدیق سروستانی (۱۳۹۱) جامعه‌شناسی شهری، محمود شارع‌پور (۱۳۸۷) جامعه‌شناسی شهری. فرامرز عظیمی، علی رضائیان و اسماعیل قادری (۱۳۹۱) مفاهیم کلیدی در مطالعات شهری، ابراهیم انصاری (۱۳۹۱) جامعه‌شناسی شهری معاصر. ریوکه جفی و ان ک دی کانینگ (۱۳۹۹) درآمدی بر انسان‌شناسی شهری.

در کتاب‌های مزبور نویسندگان مفاهیم عمده زیمل از قبیل رابطه بین کلان‌شهر و حیات ذهنی، پدیده فردیت، پول، غریبگی، حسابگری و امکان زندگی در مدرنیته را مورد بحث و بررسی قرار دادند. این مفاهیم به شکل انضمامی با گسترش شهرنشینی در ایران گره خورده است؛ زیرا در دهه هفتاد شهرنشینی و کلان‌شهرها در ایران توسعه بیشتری پیدا کردند تحرك مکانی و تغییر در شیوه زندگی عواقب و پیامدهای زیادی از قبیل گسترش فضاهای عمومی از قبیل مراکز خرید، مگامال‌ها، کافی شاپ‌ها به دنبال داشته است. همچنین این امر موجب رفتارهای جدیدی در زندگی روزمره شهروندان چون پرسه‌زنی در فضاهای شهری و تغییر در مناسبات اجتماعی شهرنشینان شد توجه و گفتمان زیملی را در بین نویسندگان و محققان ایرانی افزایش داد.

با وجود این برخی از آثار زیمل هنوز به فارسی ترجمه نشده‌اند. به نظر می‌رسد بقیه آثار زیمل توجه و التفات بیشتر گفتمان مترجمین ایرانی قرار گرفته است. علاوه بر این، برخی از این آثار وی در ذیل و پیرامون سایر آثار او به فارسی ترجمه شده و پراولماتیک بیشتری از جامعه ایرانی بوده‌اند. این آثار عبارت‌اند از: جامعه‌شناسی رمز و راز و جوامع مخفی^۱ (۱۹۰۶)، زنان، جنسینگی و عشق^۲ (۲۰۱۸)، مقالاتی درباره هنر و زیبایی‌شناسی^۳

1. the sociology of secrecy and of secret societies

2. on women, sexuality, and love

3. essays on art and aesthetics

(۱۹۸۴)، بینش زندگی^۱ (۲۰۱۵)، تضاد و شبکه وابستگی‌های گروهی^۲ (۱۹۶۴)، هنر شهر: رم، فلورانس و ونیز^۳ (۲۰۱۹)، فصلی در فلسفه ارزش^۴ (۲۰۰۴)، کانت^۵ (۲۰۱۸)، گوته^۶ (۲۰۱۲) و مسائل فلسفه تاریخ: مقاله‌ای معرفت‌شناختی^۷ (۲۰۱۲).

علاوه بر این، اندیشه‌های زیمل در پیوند با اندیشه‌های برخی متفکران و جریان‌های فکری در داخل و خارج قرار گرفته است. این امر سبب شده که زیمل به شیوه‌های مختلف فهم شود. گاهی در پیوند با مکتب شیکاگو، زمانی در پیوند با مکتب تقابل، زمانی در پیوند با مکتب تطور و گاهی در پیوند با مکتب پست‌مدرن می‌گذرد. در این باره، در داخل و برخی جامعه‌شناسان ایرانی از قبیل ابوالحسن تنهایی (۱۳۷۴) جورج زیمل را در ذیل مکتب تفسیر‌گرایی جدلی فهم کرده‌اند. ابوالحسن تنهایی به صورت نوشتاری از زیمل، گاه گئورگ زیمل و گاه گئورگ سیمل یاد کرده و اندیشه‌های او را در پیوند با ماکس وبر، ادموند هوسرل، آلفرد شوتس و ماکس شلر در یک مقوله‌بندی جای داده است. برخی جامعه‌شناسان ایرانی از قبیل یوسف اباذری (۱۳۸۱) اندیشه‌های زیمل را در نسبت با دورکیم روایت کرده‌اند.

اباذری بر مبنای رویکرد زیمل، تجربه دینی و تجربه جنسی در دنیای مدرن را بر فردگرایی می‌داند چیزی که زیمل آن را «بی‌شکلی» و دورکیم آن را «آنومی اجتماعی» (گذار از همبستگی مکانیکی به همبستگی ارگانیکی) نام نهاده است. نوزده سال بعد اباذری در سخنرانی سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل آن: جورج زیمل در سال ۱۴۰۰ مجدداً تأکید نمود که در جامعه بی‌شکلی زیمل و آنومیک دورکیم دین نه تنها از بین نرفته بلکه در شکل‌های مختلف ظهور و بروز یافته است. شاگردان اباذری؛ یعنی عباس کاظمی (۱۳۹۴) و هاله لاجوردی (۱۳۸۸)، زیمل را در

1.the view of life

2.conflict & the web of group affiliations

3.the art of the city: Rome, Florence, Venice

4.a chapter in the philosophy of value

5.Kant

6.Goethe

7.the problems of the philosophy of history: an epistemological essay

پیوند با والتر بنیامین فهم کرده‌اند. «من علاقه‌مندم به زیملی که از مسیر بنیامین می‌گذرد، توجه کنم. این مسیر به بیداری و نقادی منجر می‌شود و از طریق مونتاژ پیش می‌رود. عناصر جزئی زندگی روزمره وقتی با یکدیگر ترکیب می‌شوند، به کلیتی و دوره‌ای می‌انجامد. اینجاست که به باستان‌شناسی انتقادی معاصر می‌رسیم (کاظمی، ۱۳۹۴: ۷).

برخی نظریه دین زیمل را در پیوند با افکار و اندیشه‌های علی شریعتی و محمد اقبال لاهوری فهم کرده‌اند امیر رضایی مترجم کتاب «دین» زیمل، در این باره معتقد است: «زیمل مانند جامعه‌شناسان زمان خودش که همه چیز را در قالب جامعه‌شناسی می‌دیدند نبود و سرنوشت را در شکل‌دهی روح دینی دخیل می‌دانست. تفاوت او با دورکیم در همین جاست. چون زیمل نگاه عقلانی محض ندارد و شهود عرفانی و بصیرت درونی در او دیده می‌شود و این موضوع در جامعه‌شناسان هم دوره او وجود ندارد و همین بصیرت درونی است که او را می‌دارد تا به صورت عمیق به دین نگاه کند و از مناسک‌گرایی هم فراتر رود. او می‌خواهد دین محور و مرکز زندگی شود. دکتر شریعتی و اقبال لاهوری هم این گونه هستند و می‌گویند که دین از حالت مناسک‌گرایی خارج شده و مرکز وجود آدمی می‌شود. این سه نفر اگرچه زبان‌ها و گفتمان‌هایشان متفاوت است، اما از یک مبنا حرف می‌زنند» (رضایی، ۱۳۹۳).

برخی پژوهشگران ایرانی نیز رویکرد دینی زیمل را در مقام مقایسه با سنت‌های جامعه‌شناسی دین دورکیمی و وبری، بدیع، خلاق، کارآمد، متمایز و ممتاز دانسته و سنت جامعه‌شناسی فلسفی - الاهیاتی دین زیمل با ماهیت و مسائل زیست - دینی در ایران معاصر و اینجا و اکنون دین‌ورزی و دین‌گرایی ایرانی اسلامی سازگاری بیشتری دارد (نجات حسینی، ۱۴۰۰).

برخی نیز روایت تناقض‌آمیز مدگرایی جوانان از منظر زیمل را در پیوند با فراغت و مصرف متظاهران و بلن، مصرف و هویت بودریار، سوژه پراکنده ماشین امیال دلوز و گاتاری داشته‌اند. (مداحی و قبادی، ۱۴۰۰). محققان دیگر نیز مفهوم تراژدی فرهنگ مدرن زیمل (غلبه فرهنگ عینی بر فرهنگ ذهنی) را با مفاهیم از خودیگانگی مارکس و ماکس

و بر قرار داده‌اند (عباسی و حاتم‌پور، ۱۴۰۱: ۶). سهیلا صادقی فسایی و ایمان عرفان‌منش (۱۳۹۴) در بحث «بازنمایی بحران معنا و خانواده در فیلم‌های گونزالس ایناریتو» نظریه «پول در فرهنگ مدرن» زیمل را در پیوند با نظریه «جامعه و هویت شخصی در مدرنیته متأخر» گیدنز تحلیل نموده‌اند. پارسانیا و همکاران (۱۴۰۲) فلسفه پول زیمل را با نگاه الهیاتی پیوند می‌زنند معنای پول مدرن و نسبت آن با بهره از نگاه زیمل ضمن استفاده از چارچوب نظری زیمل مبنی بر اینکه زیمل با فرارفتن از عقلانیت تکنیکی، معنایی فلسفی الهیاتی از پول ارائه کرده است به بسط وجه الهیاتی پول می‌پردازند. باوجود این نویسندگان بر این باورند که پول مدرن رابطه هویتی درونی با بهره دارد. پول دارای سه لایه معنایی است: لایه فرمی، لایه اراده محض، لایه الهیاتی. لایه فرمی پول با نرخ بهره در تناقض است اما در لایه اراده محض، پول تحریک اقتصاد و پیوند سوژه و ابژه را از طریق بهره انجام می‌دهد. در لایه الهیاتی که پول جای اله را می‌گیرد، بهره نوعی ادای دین به پول است و به خاطر گسستگی از وجود محض و اله حقیقی، انسان تاله و خودگستری را با استثمار طبقات پایین به صورت اخذ بهره محقق می‌کند.

برخی پژوهشگران نیز تعامل من / دیگری در فضای اجتماعی نیمه دوم دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد به میانجی سینمای ایران را بر مبنای دیدگاه زیمل ناشی از تعامل من / دیگری در عصر مدرن می‌دانند و به گونه‌ای جهان زندگی صورت می‌پذیرد که بارزترین مشخصه‌اش بی‌شکلی و ناپایداری است. آن‌ها این رابطه سیال و متغیر از دیدگاه زیمل را در پیوند با دیدگاه بدنمند، پویا و گفتگو‌مند میخائیل باختین و ایده سیستم و زیست-جهان یورگن هابرماس طرح نموده‌اند (محمدی و رضایی، ۱۳۹۲). شالچی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «بازسازی شهری، تصویر و تجربه بیگانگی» ایده زیمل در خصوص «کلان‌شهر و حیات ذهنی» زیمل را به دیدگاه بنیامین در خصوص خاطره و معنای شهر، ایده بیگانگی و فضاهای بازنمایی هانری لوفور پیوند و تلفیق نموده‌اند. راودراد و محمودی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «تصویر شهر تهران در سینمای داستانی ایران (پس از انقلاب) ضمن توصیف شهر و تجربه مدرنیته در ایران پس انقلاب از دریچه سینما پرداخته‌اند.

محققان برای توصیف شهر تهران در یک تفسیر انتقادی از تضاد و تناقض درونی مدرنیسم در اندیشه مارشال برمن و تراژدی فرهنگ مدرن جورج زیمل استفاده کردند.

از جهاتی تاکنون در ایران دو روایت غالب از زیمل در ایران طرح شده است. روایت اسپنری و روایت کانتی. روایت اول یا اسپنری که بیشتر روایت تکاملی است از همان ابتدای ورود زیمل در ایران مطرح شد، اما به تدریج به‌ویژه از دهه هشتاد به این سو وجه کانتی زیمل بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. با وجود این، وجه نیچه‌ای یا برگسونی زیمل که مربوط به گفتمان سوم زندگی وی است در ایران غایب است. به نظر می‌رسد با توجه به اعتراضات و حوادث ۱۴۰۱ که مفهوم «زندگی» کانون اصلی و یکی از شعارهای عمده معترضین بوده نقطه شروع یک آغاز جدید است که وجه سوم زیمل مورد توجه قرار گیرد که بیشتر در کتاب «بیش زندگی» (۲۰۱۵) وی متبلور است. بسیاری از مفاهیم زیمل در ایران بدون رابطه در زمانی و هم‌زمانی طرح گردیده‌اند.

به تعبیر کوزلک (۱۴۰۱) تحلیل مفاهیم استعاره‌ای مستلزم شناخت در زمانی و هم‌زمانی است. در تحلیل هم‌زمانی به بررسی استعاره‌ها در یک دوره مشخص تأکید دارد، اما در مطالعه در زمانی به بررسی زبان در مدتی طولانی می‌پردازد. تحلیل در زمانی به بررسی خاستگاه و تحولات مفاهیم استعاره‌ای منفرد توجه نشان می‌دهد. در این تحلیل، تحول خطی یک مفهوم، ورود، تحول و تثبیت معنایی آن را در نظر می‌گیرد، اما تحلیل هم‌زمانی، میدان‌های معنایی است که مفاهیم در آن پدیدار می‌شوند و با دیگر مفاهیم مرتبط شده و معنای ویژه‌ای پیدا می‌کنند. همچنین متون زیملی فارغ از نگاه «اسطوره»، «استعاره» و «قیاس» در ایران طرح شده است. حال آنکه، زبان امری اجتماعی است که خصلت نمادین دارد و با روابط قدرت گره خورده است. مفاهیم و استعاره‌های زیمل در دل گفتمان اندام‌واره‌ای، کانتی، نیچه‌ای و برگسونی بسط و گسترش یافته است. علاوه بر این، زیمل در مقایسه با ذهن استعاره‌اندیش شوپنهاور بیشتر دارای ذهن قیاس‌اندیش است (کراکاور، ۱۳۹۵).

او در کنار هم نهادن، تقابل و پیوند بین پدیددارها به فهم جدیدی می‌رسید. زیمل به رابطه پرتره پول و مدرنیته می‌پردازد و با استفاده از استعاره پول به طور سیستماتیک آن را

با استعاره‌های بدنمندی تبیین می‌کند و با شبکه‌ای از مفاهیم پیوند می‌زند و معتقد است نفوذ پول تنها در برتری عقل و منافع بر اراده و هوس‌ها دیده نمی‌شود بلکه در برتری کمی بر کیفی هم آن را مشاهده می‌کنیم. او همانند وبر، عقلانیت حسابگر را از مشخصات بارز مدرنیته به شدت عقلانی شده می‌داند. اقتصاد پولی اندازه‌گیری دقیق بی‌سابقه‌ای را وارد روابط اجتماعی کرده است در اصل همه‌چیز قابل محاسبه است.

از نظر زیمل پول استعاره از خدا در جامعه سکولار است و همانند خدا خصلت وحدت‌بخش دارد که این کثرت در عین وحدت و وحدت در عین کثرت در قامت پول دیده می‌شود «در عالم واقعیت، پول در شکل روانی‌اش، در مقام وسیله مطلق و از همین رو در مقام نقطه وحدت‌بخش زنجیره‌های بی‌شمار اهداف، رابطه‌ای مهم و بامعنا با مفهوم خدا دارد - رابطه‌ای که فقط روانشناسی می‌تواند آن را فاش سازد، زیرا روان‌شناسی از این امتیاز برخوردار است که قادر به کفرگویی نیست» (زیمل، ۱۳۹۹، ۲۳۵)؛ بنابراین، اسطوره مدرنیته و پول در دنیای مدرن دارای استعاره‌های متعددی است از قبیل، عقلانیت، حسابگری، فردگرایی، تضاد، وقت‌شناسی، دقت، دل‌زدگی و... همراه است.

نتیجه‌گیری

فهم زیمل در ایران تابعی از شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایران بوده است. این شرایط در تخیل و گفتمان جامعه‌شناسان و محققان ایرانی مؤثر بوده است. در دوره تأسیس جامعه‌شناسی و ایجاد دانشگاه تهران گفتمان کنتی-دورکیمی و بعدها پارسونزی در ایران حاکم بود نه تنها زیمل در ایران مورد توجه نبود بلکه در جوامع غربی نیز چندان جدی گرفته نمی‌شد. در دوره دوم با ایجاد مؤسسه تحقیقات اجتماعی در سال ۱۳۳۷ و افزایش پروژه‌های دولتی و حاکم بودن گفتمان محافظه‌کاری و پیشرفت روایت پوزیتیویستی بسط و گسترش یافت، در کنار گفتمان پوزیتیویستی، در حوزه عمومی گفتمان چپ مارکسیستی نیز رشد قابل ملاحظه‌ای کرد. در این دوره، تنها برخی از مفاهیم زیملی از قبیل «فرم» و «محتوا» به ایران کوچ کردند و اغلب محققان آن را تکرار کردند.

در دوره سوم که مقارن با پیروزی انقلاب اسلامی تا اواخر دهه شصت به طول

انجامید و به نحوی گفتمان انقلابی گری و توجه به طبقات محروم و فرودست جامعه بود. گفتمان زیمل جنبه پیرامونی داشت و در مقایسه با دوره قبل و پیشاانقلابی تفاوت محسوسی در جامعه مقصد نداشت، ولی مفاهیم بیشتری از زیمل از قبیل قدرت، سلطه و... که رنگ مارکسیستی داشتند به ایران سفر کردند. در دوره چهارم و در دهه هفتاد اتفاقات و رخداد‌های مهمی در عرصه داخلی و بین‌المللی ایجاد شد. در نیمه دوم دهه شصت با اتمام جنگ ایران و عراق جامعه ایران وارد دهه هفتاد و جامعه پساانقلابی و پسا جنگ شد با آغاز دوران سازندگی و سپس اصلاحات و کم‌فروغ شدن ایدئولوژی‌های مارکسیستی، جامعه پساانقلابی به جامعه مصرفی تبدیل شد و به‌زعم کوزلک (۱۴۰۱) بسیاری از مفاهیم قبلی دستخوش بحران شدند.

در این دوره، گفتمان جدید در ایران شکل گرفت و نقطه عطفی در کارهای زیمل در ایران شد. توجه به زیمل همراه با رخداد‌های مختلفی از قبیل شکل‌گیری خانواده هسته‌ای، تغییر در عشق و صمیمیت، افزایش شهرنشینی، تنوع اتومبیل، فراغتی شدن جامعه، توسعه فروشگاه‌های بزرگ در ایران بود و متعاقب آن چرخش به سمت بدن‌گسترش یافت و مفهوم مصرف اسباب تشخص و تمایز در جامعه تبدیل شد و به تدریج طبقه متوسط جدید در ایران شکل گرفت، جامعه شهری‌تر، فرد‌گراتر و متکثرتر شد، مفهوم سبک زندگی به کانون اصلی مطالعات علوم انسانی و اجتماعی قرار گرفت. فهم تجربیات جدید صرفاً از طریق جامعه‌شناسی اثباتی امکان‌پذیر نبود و تحقیقات کیفی رشد قابل ملاحظه‌ای پیدا نمود. در دهه هشتاد نیز رشته مطالعات فرهنگی و میان‌رشته‌ای رشد و گسترش یافتند. تغییرات اجتماعی و فرهنگی مزبور و به موازات آن تغییرات شناختی و مفهومی توجه به زیمل در ایران تشدید شد. بر مبنای تحلیل ادوارد سعید (۱۳۷۷) می‌توان گفت که مفاهیم و آثار بیشتری از زیمل به ایران کوچ کردند. محققان ایرانی به شکل پیچیده‌تری نسبت به دوره‌های قبل از مفاهیم زیملی در پیوند با سایر متفکران غربی در تحلیل مسائل اجتماعی و فرهنگی سود جستند. با افزایش گروه‌های رسانه‌ای و شبکه‌های مجازی در دهه نود به بعد میل به جستارنویسی گسترش یافت. زیمل که خود زمانی جستارنویس معروفی بود

الهام بخش بسیاری از نویسندگان، پژوهشگران و فعالان علمی علوم انسانی و اجتماعی در ایران شد. در دوره های نخست مترجمین علوم اجتماعی نقش به سزایی در فهم زیمل در ایران داشتند، اما از دوره چهارم به ویژه دهه نود به این سو مترجمین سایر رشته ها از قبیل فلسفه، معماری، علوم سیاسی و... نیز در ترجمه آثار زیمل و دروازه بانی آن همت گماشتند.

سپاسگزاری

از همکاری های علمی سینا جهاننیده در تدوین این مقاله بسیار سپاسگزارم.

تعارض منافع

در این مقاله تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Ali Yaghoobi
Choobari

<http://orcid.org/0000-0003-4839-0442>

منابع

- آقاجری، هاشم. (۱۳۹۳). *مفهوم و پادمفهوم‌ها در نظام مقوله‌ای کوزلک*. گزارشی از همایش «تاریخ و علوم سیاسی». www.farhangemrooz.com
- اجلالی، پرویز. (۱۴۰۰). کاربرد مفهوم «حیات ذهنی» گئورگ زیمل در جامعه‌شناسی شهری: ترابری شهری همچون نمونه، انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.
- ارشاد، فرهنگ. (۱۴۰۰). نگاهی به ایده «غریبه» به عنوان یک سنخ اجتماعی در اندیشه زیمل: آیا خود زیمل هم یک غریبه بود؟. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.
- اسماعیل‌نیا، محمود، کاظمی، عباس و صدیقی، عباس. (۱۳۹۸). موقعیت ناسازوار نخستین نهاد علوم اجتماعی در ایران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی از تأسیس تا انقلاب اسلامی. *مطالعات جامعه‌شناختی*، ۲۶(۲): ۳۶-۹. doi: 10.22059/jsr.2020.75857
- اشرف، احمد. (۱۳۹۳). *نقد و نظری در علوم انسانی و اجتماعی، مجموعه مقالات در مجله سخن* (۱۳۴۶-۱۳۴۷)، تهران، نشر گستره.
- امیدی، علی اکبر، سعیدی‌نژاد، حمیدرضا و بهشتی‌نیا، ادریس. (۱۴۰۱). جایگاه طبقه متوسط در ایران بعد از انقلاب اسلامی و چگونگی مشروعیت‌بخشی به ساختار حاکم (از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۲)، *مجله‌س و راهبر*، ۲۹(۱۱۱)، ۱۳۷-۱۸۲. doi: 10.22034/mr.2022.4653.4542
- بهارلویی، مریم و افراسیابی، حسن. (۱۴۰۰). عطش پول: نقش و معنای پول در زندگی روزمره از نگاه دانشجویان. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.
- حسن‌پور، آرش و محمودی، بهارک. (۱۴۰۱). تفسیر زیملی «در» در فیلم‌های «خانه پدری» و «آشغال‌های دوست داشتنی». *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۸(۱): ۱۸۰-۱۵۱. doi: 10.22034/jcsc.2020.122556.2107
- جهان‌دیده، سینا. (۱۳۹۷). ترجمه آثار فروید و چرخش‌های گفتمان فرویدی در ایران، *فصلنامه مترجم*، ۲۷(۶۵): ۲۳-۱۳.
- جهان‌دیده، سینا. (۱۴۰۳). اندیشه‌های ماکس وبر و جامعه‌شناسی ایرانی، گروه تلگرامی

tabarshenasi Ketab اردیبهشت ۱۴۰۳.

خانی، علیرضا و نوربخش، یونس. (۱۳۹۵). نگاه انتقادی به آرای گئورگ زیمل دربارهٔ دین، نسبت میان دین و دینداری در جامعه‌شناسی صوری گئورگ زیمل. *مطالعات توسعه*

اجتماعی ایران، ۸(۲): ۳۵-۴۸. Doi: 10.22034/mr.2022.4653.4542

دیلینی، تیم. (۱۳۸۷). *نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی*، ترجمهٔ بهرننگ صدیقی و وحید طلوعی، تهران، نشر نی، چاپ نهم.

ذکایی، محمدسعید. (۱۴۰۱). آموزش مطالعات فرهنگی در ایران: موانع، تجربه‌ها و تجویز.

فصلنامه تحقیقات فرهنگ‌شناسی، ۱۵(۳)، ۲۹-۱.

<https://doi.org/10.22035/jicr.2022.3055.3385>

رضایی، امیر. (۱۳۹۳). شباهت تفکر زیمل با تفکر اسلامی / هیچ‌گاه دین از جوامع بشری رخت نمی‌بندد. سایت خبرگزاری مهر، قابل دسترسی در سایت

<https://www.mehrnews.com/news/2322120>

رونقی نوتاش، مهناز و صادقی، نهال. (۱۴۰۰). مدگرایی و تمایز اجتماعی در زندگی روزمره از

دیدگاه زیمل. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی

جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

زیمل، جورج. (۱۳۹۹). *فلسفه پول زیمل*. ترجمه جواد گنجی، صالح نجفی، تهران، نشر مرکز، چاپ اول.

زیمل، جورج. (۱۳۷۲). *کلان‌شهر و حیات ذهنی*. ترجمه یوسف ابادری، نامه علوم اجتماعی، دوره ششم، شماره سوم، جلد ۲، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. قابل دسترسی در

www.sid.ir

زیمل، گئورگ. (۱۳۹۵). *گزیده مقالات با مقدمه زیگفرید کراکاور*، ترجمهٔ شاپور بهیان. تهران، دنیای اقتصاد، چاپ اول.

سلیمانی، سمیه و گلچین، مسعود. (۱۴۰۰). پول به مثابهٔ عامل از خودیگانگی: شیء‌وارگی در روابط اجتماعی (بازخوانی انتقادی کتاب فلسفه پول زیمل). انجمن جامعه‌شناسی ایران،

سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج

زیمل.

شهریاری، مرضیه و نواح، عبدالرضا. (۱۴۰۰). آلترناتیوی از نمودها و واقعیتهای اجتماعی در اندیشه

زیمل. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

صادقی‌فسایی، سهیلا و عرفان‌منش و ایمان. (۱۳۹۴). بازنمایی بحران معنا و خانواده در فیلم‌های گونزالس ایناریتو. *مجله جهانی رسانه*، ۱۰(۱): ۷۲-۵۷.

صادقی، علی اکبر و موسوی، سیدچمران. (۱۴۰۰). ارزیابی انتقادی نظریه کلان‌شهر و حیات ذهنی زیمل با توجه به وضعیت کنونی شهر تهران. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

صفری‌شالی، رضا و صارمی، غلامحسین و شمیعی، علی. (۱۴۰۰). غریبه و شکل‌گیری موقعیت سیاسی در ایران پس‌انقلابی فضای سایبر و انحطاط فاصله. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

طاهری‌کیا، حامد. (۱۴۰۰). صورت‌های اجتماعی و همبستگی اجتماعی در نظر جورج زیمل. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

طیّبی، حشمت‌الله. (۱۳۵۲). *مبانی و اصول جامعه‌شناسی*، تهران، نشر اسلامیه، چاپ اول. عباسی، خیام و حاتم‌پور، شبنم. (۱۴۰۱). شهر و رمان: مطالعه‌ای جامعه‌شناختی پیرامون شکل‌گیری رمان فارسی در فضای شهری ایران. *مجله مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۲(۴۳): ۳۲-۲.

doi: 10.30495/uss.2022.695110
عزیزی‌مهر، خیام. (۱۴۰۱). تحلیلی بر وضعیت طبقه متوسط در ایران پس از انقلاب. *مجله مطالعات جامعه‌شناختی*، ۲۹(۲)، ۹۷-۱۱۲. doi: 10.22059/jsr.2023.91520

عطایی‌زاده، مهدی. (۱۳۹۴). *طبقات اجتماعی و سیاست‌های توسعه*، مشهد، انتشارات آستان، چاپ اول.

عظیمی، رضا. (۱۴۰۰). رابطه تضاد زیملی و توسعه در ایران معاصر: با تأکید بر دوره قاجار. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل آن: جورج زیمل.

فریزی، دیوید و سه‌یر، درک. (۱۳۷۴). *جامعه*. ترجمه احمد تدین و شهین احمدی. تهران: نشر آران، چاپ اول.

قادری، صلاح الدین و صفری، کیهان. (۱۴۰۰). حیات کلان‌شهری و چالش‌های آن در ایران امروز (بازخوانی انتقادی مقاله کلان‌شهر حیات ذهنی زیمل). انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل. قزوین، ژیل. (۱۴۰۰). تحلیلی بر نظریه فلسفه پول جورج زیمل. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل. کاظمی، عباس. (۱۳۸۷). بدون جامعه‌شناسی (جورج زیمل و مطالعات فرهنگی)، خردنامه همشهری، شماره ۲۸.

کاظمی، عباس. (۱۳۹۴). زیمل پرسه‌زن خوابگرد زندگی روزمره، روزنامه اعتماد، سال سیزدهم، شماره ۳۴۶۹، ق/ب-_____دسترس‌ساز: [https://www.etemadnewspaper.ir/1394/11/29/Main/PDF/13941129-3469-7-](https://www.etemadnewspaper.ir/1394/11/29/Main/PDF/13941129-3469-7-6.pdf)

6.pdf

کاظمی، عباس. (۱۳۹۸). امر روزمره در جامعه پسا/تقلابی. تهران، فرهنگ جاوید، چاپ پنجم. کاظمی، عباس. (۱۴۰۱ الف). پرسه‌زنی و زندگی روزمره، تهران، فرهنگ جاوید، چاپ چهارم. کاظمی، عباس. (۱۴۰۱ ب). سفر نظریه‌ها، تهران، نشر اگر، چاپ اول. کچویان، حسین و کریمی، جلیل. (۱۳۸۵). پوزیتیویسم و جامعه‌شناسی در ایران، نامه علوم اجتماعی، ۲۸ (۲) ۵۴-۲۸.

کراکاور، زیگفرید. (۱۳۹۵). گئورگ زیمل، ترجمه شاپور بهیان. تهران، دنیای اقتصاد. کوزلک، راینهارت. (۱۴۰۱). مقدمه‌ای بر مفاهیم بنیادین تاریخی (تاریخ تحول مفهوم بحران)، ترجمه بهنام جودی، تهران، انتشارات گام نو، چاپ اول. گوروویچ، ژرژ و مندراس، هانری. (۱۳۴۹). طرح مسائل جامعه‌شناسی امروز، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، پیام، چاپ پنجم.

لوین، دونالد. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی در جستجوی کلاسیکها: مورد زیمل، «آینده بنیانگذاران جامعه‌شناسی»، ترجمه غلام‌عباس توسلی، تهران، قومس، چاپ اول.

مسمی‌پرست، شهناز. (۱۳۹۳). ضعف نظری زیمل صحت ندارد، سایت فرهنگ امروز، قابل دسترس‌ساز در سایت <https://www.farhangemrooz.com/news/17818>

۱۴۰۳/۰۵/۱۰

نادری، مرضیه، قاسم‌زاده، سید علی و محسنی‌نیا، ناصر. (۱۴۰۰). مدرنیته و پیامدهای شهرنشینی در

رمان رهش با تکیه بر آرای زیمل. انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

نجاتی، سیدمحمود. (۱۴۰۰). جامعه‌شناسی فلسفی - الهیاتی دین گئورگ زیمل: جامعه‌شناسی دین زیملی چگونه به کار دین‌پژوهی در ایران می‌آید؟، انجمن جامعه‌شناسی ایران، سومین همایش سالیانه خوانش انتقادی جامعه‌شناسان کلاسیک و مسائل ایران: جورج زیمل.

References

- Fontana-Giusti, G. (2013). *Foucault for Architects*. London and New York: Routledge.
- Said, E. (1998). *The World, the Text, and the Critic*, Translated into Persian by Akbar Afsari, Tehran, Toos Publications.
- Turner, J. H & Bigley, L. (1991). *The Emergence of Sociological Theory*, Translated into Persian by Abdul Ali Lahsaeizadeh, Shiraz, Shiraz University Publishing Center.

